

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยในนักเรียนของครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ตามการรับรู้ของตนเองนั้น เป็นการศึกษาถึงแนวทางในการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยนี้ ครูได้ส่งเสริมให้นักเรียน โดยอาศัยกิจกรรมที่แสดงถึงการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยมากน้อยเพียงใด ซึ่งในการศึกษานี้ จะต้องทำความเข้าใจถึงขอบข่ายของการศึกษาในเชิงทฤษฎีอันเป็นพื้นฐานสำคัญของการวิจัยในเรื่องนี้ จึงได้นำแนวความคิดในเรื่องที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ ความรู้ในเรื่องประชาธิปไตย วัฒนธรรมทางการเมือง กระบวนการอบรมกล่อมเกลாத่างการเมือง และการเรียนรู้ทางการเมือง รวมทั้งผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาเสนอไว้เพื่อเป็นพื้นฐานความรู้โดยลำดับ ดังนี้

ประชาธิปไตย

ความหมายของประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย (Democracy) มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกว่า demo แปลว่า "ประชาชน" กับ Kratia ซึ่งแปลว่า "การปกครอง" (ชัยอนันต์ สมุทวณิช : 2) สำหรับในภาษาไทย คำว่า "ประชาธิปไตย" อาจแยกได้ 2 คำ คือ "ประชา" หมายถึง ประชาชน กับ "ธิปไตย" หมายถึง "อำนาจสูงสุดของแผ่นดิน" เมื่อนำเอาคำทั้งสองคำนี้รวมเข้าด้วยกันจะหมายถึง การปกครองที่อำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน (บรรพต วีระชัย สุรพล ราชภัฏวารักษ์ และ บวร ประพฤติ 2522 : 65) และนักรัฐศาสตร์หลายคนได้ให้ความหมายของคำว่า ประชาธิปไตย ไว้อย่างน่าสนใจ ดังเช่น กมล สมวิเชียร (2516 : 10-8 อ้างจาก Aristotle) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "...ประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองแบบหนึ่งที่ประชาชนทั้งหมดเป็นผู้ใช้อำนาจในการปกครองด้วยการประชุมร่วมกัน พิจารณาคัดสินปัญหาาร่วมกันและทำการเลือกเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานของรัฐโดยตรงหรืออำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ในมือของประชาชนนั่นเอง..."

ประชาชนชาติ ลินคอล์น ใ้ค้่นิยามการปกครองแบบประชาธิปไตยไว้ชัดเจนว่า เป็นการปกครองโดยประชาชน ของประชาชนและเพื่อประชาชน คัทล (Dahl 1965 : 8) ใ้ค้อธิบายเพิ่มเติมว่า "ประชาธิปไตยเป็นระบบการเมืองซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจอย่างกว้างขวาง" จรุง สุภาพ (2513 : 65) ใ้ค้ให้ความหมายว่า "ประชาธิปไตยเป็นระบบการเมืองการปกครองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่โดยเสมอภาคกัน

บรรพต วีระสัย สุรพล ราชภัฏศรี และ บวร ประพฤติ (2522 : 65) ใ้ค้รวบรวมค่านิยามของประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบบการเมืองการปกครองไว้ 7 ประการ คือ

1. การปกครองของประชาชน โดยประชาชนเพื่อประชาชน
2. การปกครองซึ่งรัฐบาลมีอำนาจจำกัด
3. การปกครองโดยเสียงของคนส่วนมาก โดยไม่ลืมนิติของคนส่วนน้อยหรือคนที่เสียงน้อยในสังคม
4. การปกครองโดยหลักนิติธรรม
5. การปกครองที่ดีถือว่า เสียงของประชาชนเป็นเสียงสวรรค์
6. การปกครองซึ่งเน้นในเรื่องความเสมอภาค โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนเป็นผู้นำโดยทักเทียมกันได้
7. การปกครองที่เจริญรอยตามพุทธสุภาษิตที่ว่า "ปราชฺสุชิ มหฺคฺคฺตมิ"

นอกจากนี้ สาโรช บัวศรี (2520 : 66-68) ใ้ค้ให้ความหมายของประชาธิปไตย เป็น 3 สถานะ ที่เรียกว่า องค์สามของประชาธิปไตย คือ

1. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมคติ ซึ่งหมายถึง การมีศรัทธาและความเชื่อมั่นในสติปัญญา เหตุผล และความสามารถของมนุษย์ เทอคทุนอิสระภาพและเสรีภาพของมนุษย์
2. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบบการเมืองและวิธีการจัดระเบียบการปกครอง หมายถึง ระบบการเมืองที่ดีถือว่า อำนาจเป็นของประชาชนหรือมาจากประชาชน รัฐบาลเป็นเพียงผู้ไ้ค้รับมอบอำนาจให้ทำหน้าที่ปกครองแทนประชาชนเท่านั้น และประชาชนมีโอกาส

เปลี่ยนแปลงผู้ใช้อำนาจแทนตนได้ โดยการเลือกตั้งที่มีกำหนดวาระ ถือว่า เป็นการปกครอง
ของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

3. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตหรือการดำเนินชีวิตประจำวัน หมายถึง การ
อยู่ร่วมกัน ปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพทั้งทางกายและวาจา ไม่ก้าวก่ายในสิทธิของผู้อื่น
เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม ร่วมกันรับผิดชอบและทำประโยชน์เพื่อความผาสุกของส่วนรวมตลอด
จนการใช้สติปัญญาและความเฉลียวฉลาดในการแก้ปัญหาทั้งหมด

การปกครอง ไม่ว่าจะมีการปกครองในระบบใดก็ตาม สิ่งที่ต้องตระหนักถึงเป็น
อย่างยิ่งก็คือ วัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศเข้าได้กับการปกครองที่นำมาใช้ได้เพียงใด
สุจิต บุญนงการ (2513 : 193) กล่าวว่า โครงสร้างทางการเมืองและวัฒนธรรมทางการเมือง
เมือง มีความสำคัญอย่างใกล้ชิดต่อการพัฒนาทางการเมืองทั้ง 2 ประการ หรือกล่าวอีก
นัยหนึ่งว่า ระบบการเมืองใด ๆ ก็ตามที่จะนำมาใช้กับสังคมหนึ่ง ๆ นั้น ถ้าสามารถเข้า
ได้กับวัฒนธรรมภายในสังคมได้มากที่สุดแล้ว ย่อมก่อให้เกิดเสถียรภาพทางการเมืองได้ สังคม
ใดมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการหรือกึ่งเผด็จการ แต่ได้นำระบบการปกครองแบบ
ประชาธิปไตยมาใช้ ความไร้เสถียรภาพจะตามมาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และเช่นเดียวกัน ถ้า
สังคมใดมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย แต่ผู้นำพยายามนำระบบเผด็จการหรือ
ทรราชย์มาใช้ สังคมนั้นก็จะประสบกับความวุ่นวายอยู่เนือง ๆ ทั้งนี้ วัฒนธรรมทางการเมือง
จึงนับเป็นเรื่องสำคัญที่ควรให้ความสนใจเพื่อเป็นความรู้พื้นฐานอันจะก่อให้เกิดความเข้าใจถึง
ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยต่อไป

วัฒนธรรมและวัฒนธรรมทางการเมือง

การดำเนินชีวิตในสังคมนั้น นอกจากสภาพแวดล้อมต่าง ๆ จะมีอิทธิพลในการกำหนด
บุคลิกของบุคคลในลักษณะของการหล่อหลอมทางสังคมแล้ว (Socialization) เรายังจะต้อง
ยอมรับความจริงว่า ค่านิยมก็มีส่วนสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของบุคคลด้วย ค่านิยมนี้จะมี
ส่วนผลักดันให้มนุษย์ปฏิบัติกรอย่างใดที่เป็นทั้งคุณและโทษแก่การพัฒนาบ้านเมืองได้เสมอ แม้ว่า
โดยการส่วนตัว ประชาชนเหล่านั้นจะคิดว่า สิ่งที่เขาปฏิบัตินั้นเป็นหนทางที่ดีที่สุดที่ตนส่วนมาก
นิยมถือปฏิบัติกันแล้วก็ตาม แต่ผลที่เกิดขึ้นแก่ประเทศนั้นอาจจะเป็นอีกเรื่องหนึ่งก็ได้ (ไพฑูริย์
ช่างเขียน 2514 : 87) บรรทัดฐานหรือกฎเกณฑ์ความประพฤติต่าง ๆ ของสมาชิกในสังคม

โดยส่วนรวมแล้วก็สะท้อนออกมาในลักษณะของวัฒนธรรมประจำชาติ อันหมายรวมถึงค่านิยมในสังคม ประเพณีความเชื่อถือและศรัทธาซึ่งเป็นสิ่งที่สมาชิกส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งถูกต้องดีงาม วัฒนธรรมมักจะถูกวิเคราะห์วิจารณ์ในเชิงเปรียบเทียบระหว่างของชาติหนึ่งกับอีกชาติหนึ่ง ท้ายเหตุที่วัฒนธรรมนั้นแสดงถึงวิวัฒนาการของชาติในทางประวัติศาสตร์ การจัดระเบียบหมวดหมู่ของสังคมตลอดจนแบบแผนต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตของบรรดาสมาชิกในชุมชนนั้น ๆ ถ้าชาติใดมีวัฒนธรรมอันสูงส่งก็มักได้ว่าเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจประการหนึ่ง

ความหมายของวัฒนธรรมและวัฒนธรรมทางการเมือง

นักวิชาการทางสังคมศาสตร์ได้ให้ความหมายคำว่า "วัฒนธรรม" ไว้คล้ายคลึงกันดังต่อไปนี้

Victor Barnow (1963 : 5) ได้ให้คำจำกัดความว่า

. . . วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิต (Way of life) ของกลุ่มคนซึ่งเป็นแบบแผนรวมทั้งหมดของวิถีชีวิต และเป็นแบบเดียวกันหรือคล้าย ๆ กัน แบบแผนวิถีชีวิตเหล่านี้เป็นแบบแผนที่มีการเรียนรู้และการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยอาศัยภาษาหรือการเลียนแบบ. . .

อานนท์ อาภาภิรมย์ (2524 : 3, 35) ได้สรุปไว้ว่า

. . . วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีการพัฒนาอย่างสลับซับซ้อน ซึ่งรวมเอาความรู้ ความเชื่อ คติธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียมและบรรคานิสัย ความประพฤติอื่น ๆ ของบุคคลไว้ในฐานะที่คนเป็นสมาชิกคนหนึ่งแห่งสังคม . . . และวัฒนธรรมจะมีลักษณะเด่น คือ เป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ เป็นมรดกตกทอดทางสังคมและเป็นวิถีชีวิต หรือเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิต

ส่วนความหมายของวัฒนธรรมทางการเมืองนั้น นักรัฐศาสตร์หลายท่านได้ให้ความหมายไว้ใกล้เคียงกันกับความหมายนี้ พาย (Pye 1966 : 104-105) ได้ให้ไว้ คือ

. . . วัฒนธรรมทางการเมือง ก็คือ ทัศนคติ ความเชื่อ ความรู้สึกเกี่ยวกับกระบวนการทางการเมือง สิ่งซึ่งกล่าวนั้นเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของบุคคลในระบบการเมือง ครอบคลุมทั้งอุดมการณ์ทางการเมือง และปทัสสถานในทางปฏิบัติของบุคคลในระบบการเมืองนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นรูปแบบรวมทางมิติทางค่านิยมจิตวิทยา และค่านิยมความรู้สึกนึกคิดทางการเมือง . . .

เบียร์และอูลิม (Beer and Ulum 1982 : 50) กล่าวว่า ". . . วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นรูปแบบของทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ของบุคคลที่มีต่อกิจกรรมทางการเมือง ระบบการเมืองและคอบทบาทของตัวเองในทางการเมือง . . ."

จากความหมายของวัฒนธรรมทางการเมืองดังกล่าว จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมของระบบการเมืองเกิดขึ้นเนื่องจากวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการเมืองอันเป็นรากฐานของสังคมนั้น ๆ โดยเฉพาะส่วนประกอบเบื้องต้นของระบบการเมือง เช่น กฎหมาย รัฐธรรมนูญ รัฐสภาหรือระเบียบการบริหาร แต่แบบแผน วิถีชีวิตของคนในระบบการเมืองนี้มีความสำคัญยิ่ง สิ่งที่เป็นแบบแผนชีวิต ทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนทัศนคติในการปฏิบัติ (Operating norm) เกี่ยวกับการเมืองของคนในสังคมแต่ละสังคม จะเป็นตัวกำหนดที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของคนในสังคม และทำให้ระบบการเมืองของแต่ละประเทศ แต่ละสังคมแตกต่างกัน สิ่งกำหนดเหล่านี้รวมเรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมือง

ประเภทของวัฒนธรรมทางการเมือง

นพคุณ เมืองแวง ศรายุทธ โยธี คณะ และสุกิจ เจริญรัตนกุล (2523 : 116 อ้างจาก Almond และ Verba) ได้จำแนกวัฒนธรรมทางการเมืองโดยใช้แนวทางการค้นหาความโน้มเอียงทางการเมืองของบุคคล ซึ่งวัดจากปัจจัย 4 ประการ คือ

1. บุคคลนั้นมีความรู้เกี่ยวกับชาติของเขาและเกี่ยวกับระบบการเมืองของเขาโดยทั่วไปอย่างไร ตลอดจนเขามีความรู้สึกต่อลักษณะทั่วไป ของระบบอย่างไร เขามีความคิดเห็นหรือการตัดสินใจว่า ระบบอย่างนี้เป็นอย่างไร
2. บุคคลผู้นั้นมีความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างทางการเมือง และบทบาททางการเมืองของชนชั้นปกครองอย่างไร เขามีความรู้สึกและมีความคิดเห็นต่อโครงสร้างบทบาทของผู้นำและนโยบายของรัฐอย่างไร
3. บุคคลนั้นมีความรู้เกี่ยวกับการบริหารของรัฐอย่างไร มีความรู้เกี่ยวกับสถาบันตัวบุคคล และกระบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการบริหารนั้นอย่างไร และมีความรู้สึก ความคิดเห็นต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างไร

ปัจจัยทั้ง 4 ประการนี้ พลคักก็ จีโรเกรศิริ (2524 : 35, 36 อ้างจาก Almond และ Verba) นำมาใช้วัดความโน้มน้าวเชิงทางการเมืองของประชาชนที่มีต่อการเมืองว่าเป็นแบบใด แล้วเราได้สรุปความแตกต่างของความโน้มน้าวที่มีต่อระบบการเมือง และสามารถกำหนดรูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมืองออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ (Parochial political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจในระบบการเมือง ไม่รับรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของสถาบันการเมือง รวมทั้งไม่คิดว่าตนเองจะมีส่วนร่วมหรือมีบทบาทในทางการเมือง

2. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (Subject political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่มีลักษณะยอมรับอำนาจของรัฐบาล มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองทั่วไป แต่ไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกกระบวนการทางการเมือง และไม่มีความรู้สึกว่าตนเองอยู่ในฐานะที่มีความหมายหรือมีอิทธิพลต่อการเมือง

3. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเขามีส่วนร่วม (Participant political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่เข้าใจในระบบการเมืองทั่วไป มีการรับรู้ต่อโครงสร้างทางการเมืองและการบริหาร ตลอดจนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง มีความรู้สึกที่คิดว่า ตัวเขาสามารถมีอิทธิพลที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้

นอกจากวัฒนธรรมทางการเมืองจะแบ่งออกเป็น 3 ประเภทดังกล่าวแล้ว ยังมีการแบ่งวัฒนธรรมทางการเมืองออกเป็น 2 ประเภท โดยยึดถือเอาระบบการเมืองที่นิยมใช้อยู่ในประเทศต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ในปัจจุบันมีอยู่ 2 ระบบ คือ "ระบบประชาธิปไตยและระบบเผด็จการ" (Jarol 1975 : 65) และจากการพิจารณาผลงานการวิจัยของนักรัฐศาสตร์และนักวิชาการทั้งหลายที่นิยมศึกษากัน จะมีการศึกษาลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมือง โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 2 ลักษณะ (พลคักก็ จีโรเกรศิริ 2521 : 36) คือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการ ซึ่งในงานวิจัยนี้จะกล่าวถึงวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเท่านั้น

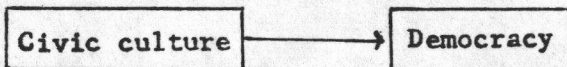
วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทย

จากกรอบความหมายของวัฒนธรรม วัฒนธรรมทางการเมืองและประเภทของวัฒนธรรมทางการเมืองที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เมื่อนำมาพิจารณาถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยว่ามีลักษณะอย่างไร พลศักดิ์ จิรไกรศิริ (2521 : 40) ได้สรุปไว้ว่า คนไทยส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมทางการเมืองทั้งแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการ วัฒนธรรมแบบผสมผสานนี้ ทำให้เราพอนำมาอธิบายสภาพเหตุการณ์ทางการเมืองโดยทั่วไปที่เกิดขึ้นได้ไม่มากนักน้อย อย่างเช่น เราจะเห็นว่าปริมาณ ขนาด และรูปแบบของการเข้ามีส่วนร่วมในการเดินขบวน มักมีความไม่แน่นอนเป็นอันมาก กล่าวคือ บางครั้งก็นิ่งเฉยทางการเมือง บางทีก็มีการเข้าร่วมทางการเมืองมาก จึงเอาแน่นอนอะไรไม่ได้ ยิ่งกว่านั้น ผลจากการมีความรู้ความเข้าใจหรือการรับรู้ การมีความรู้ลึกซึ้งต่อการประเมินค่าทางการเมืองที่มีความแตกต่างกัน ทำให้ระบบการเมืองยากแก่การรักษาระบบให้คงทนอยู่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรักษา ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ให้อยู่รอดอย่างมีเสถียรภาพ กล่าวคือ แม้แต่บุคคลคนเดียวก็ยังมีควมสับสนในวิถีชีวิตแห่งการปฏิบัติและควมการผสมผสานทางวัฒนธรรมทางการเมืองทั้งสองแบบนี้ เข้มวัน เข้มบุคคลจะไม่สามารถแยกแยะว่า อะไรเป็นการปฏิบัติแบบประชาธิปไตยและอะไรเป็นแบบเผด็จการ เช่น ในขณะที่ตัวเองกล่าวว่ารักประชาธิปไตยยิ่งชีวิต แต่ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ยอมให้ใครมาขัดแย้งกับความคิดเห็นของเขา ดังนั้น ถ้าดูจากผลการวิจัยก็สามารถแน่ใจได้ว่า คนไทยส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจต่อแห่งถึงอุดมคติ ระบบการปกครองและวิถีชีวิตทั้งแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการ สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรมาช้านาน จึงยังยึดถือระเบียบประเพณีเป็นหลักในการดำเนินชีวิตอยู่อย่างเหนียวแน่น การเปลี่ยนแปลงในค่านิยมทัศนคติประเพณีและความเป็นอยู่ของชาวไทยยังนับว่ามีอยู่น้อยมาก หรือมีปรากฏบ้างก็ยังคงอยู่ในวงแคบไม่แพร่หลาย ตรงกันข้ามการอาศัยสัมพันธภาพแบบสายโลหิต และมีครสหายเป็นเครื่องกำหนดความสัมพันธ์ การเป็นคนเชื่อถือในโชคกลางของขลัง เพราะมีความจำเป็นต้องพึ่งธรรมชาติ ซึ่งคนไม่สามารถควบคุมได้ การไม่สามารถให้ความคิดและความเข้าใจในสิ่งที่ยุ่งยาก การถือฐานะเป็นของสำคัญกว่าความซื่อสัตย์และความสามารถและมีความรักในถิ่นที่อยู่ ไม่ชอบโยกย้าย ยังเป็นค่านิยมที่มีอยู่อย่างแพร่หลาย เราจะเห็นว่าสังคมไทยเป็นหัวหลอหลวมบุคลิกภาพของคนไทยให้เป็นเช่นนั้น กล่าวคือ สังคมจะทำการยอมรับกลมเกลียวให้สมาชิกมีลักษณะเป็นทั้งแบบประชาธิปไตยและเผด็จการจากสังคมไทยนั่นเอง ดังนั้น สังคมไทยเป็น

อย่างไร คนไทยก็เป็นอย่างนั้น เมื่อคนไทยมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสมผสานอย่างนี้ ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย จึงยังคงต้องพัฒนาอุปสรรคนานาประการอย่างแน่นอน การที่บอกว่า ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบไทย ๆ นั้น ควรจะเปลี่ยนเป็นว่า ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยก็ไม่ใช่แต่กิจการก็ไม่เชิง จะถูกต้องตามความเป็นจริงมากกว่า

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

วิสุทธิ โทธีแทน (2524 : 159-160 อ้างจาก Almond and Verba) ได้เสนอ ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยไว้ว่า วัฒนธรรมที่สอดคล้องกับประชาธิปไตย นอกจากจะมีลักษณะของการมีส่วนร่วม (Participant political culture) สูงแล้ว ยังต้องมีความผสมผสานกลมกลืนในสังคมนะหว่างกลุ่มที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างและดำรงไว้ซึ่งคุณภาพของพลังและกลไกทางการเมืองแบบประชาธิปไตย แต่ที่สำคัญคือ กลุ่มคนส่วนใหญ่จำเป็นต้องมีความสำนึกในความสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง และพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกระตือรือร้นและตามช่องทางที่เหมาะสม ซึ่งเป็นลักษณะที่เรียกว่า "Civic culture" อัลมอนต์ และ เวอร์บาร์ ถือว่า Civic culture เป็นส่วนผสมของทัศนคติและความเชื่อ 2 อย่างควบคู่กันไป คือ การเคารพเชื่อฟังและยอมรับในอำนาจการปกครองนั้นอย่างหนึ่งกับความเป็นอิสระอีกอย่างหนึ่ง ซึ่ง ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2523 : 35) ได้อธิบายว่า พลเมืองที่เป็นประชาธิปไตยในอุดมคติ ได้แก่ ผู้ที่เชื่อมั่นในความชอบธรรมและความตั้งใจของผู้ปกครองประเทศ แต่ในขณะเดียวกันก็มีความเชื่อมั่นว่า เขามีสิทธิและความสามารถที่จะเข้าไปมีส่วนมีเสียงมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของรัฐบาล ลักษณะเด่นแรก ของทัศนคติดังกล่าว คือ ความสามารถในการเป็นพลเมืองผู้มีส่วนร่วมในการปกครอง ดังนั้น Civic culture คือ ลักษณะรวมของความโน้มเอียงทางการเมืองสองอย่างที่อยู่ในบุคคลคนเดียวกัน คือ ความสามารถที่จะเป็นผู้ปฏิบัติตามการปกครองที่ดีและความสามารถในการเป็นพลเมืองที่มีส่วนในการปกครองที่ดี ฉะนั้น Civic culture มีผลทำให้ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย หรือมีส่วนช่วยสนับสนุนในการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้ดำเนินไปได้ คงอยู่ได้ (ตามลักษณะความสัมพันธ์ดังนี้

วิสุทธิ โปธิแทน (2524 : 160) ได้สรุปลักษณะของ Civic culture อันเป็น
วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยว่า ต้องมีลักษณะดังนี้

1. ความมีเหตุผล
2. การเข้าร่วมในการเมืองอย่างกระตือรือร้น
3. การมีความรู้ในเรื่องการเมือง
4. การสำนึกในความสามารถทางการเมืองของตน
5. การที่ตัดสินใจใด ๆ จำต้องใคร่ครวญอย่างรอบคอบ โดยการประเมินจาก
พยานและหลักฐาน และการตรวจสอบเปรียบเทียบที่จะเลือกตัดสินใจในทางเลือกที่มีอยู่หลาย
ทาง

จากการศึกษาพิจารณาของนักรัฐศาสตร์ที่ตามมา ทินพันธ์ นาคะตะ (2517 : 16-
18) ได้รวบรวมและสรุปลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยไว้ดังต่อไปนี้

1. จะต้องมีจิตใจสนับสนุนหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย กล่าวคือ มีความ
ต้องการการปกครองแบบนี้มากกว่าแบบอื่น รวมทั้งจะต้องเห็นด้วยกับหลักการปกครองแบบนี้ว่า
เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน
2. จะต้องมีเชื่อและเชื่อมั่นในคุณค่าและศักดิ์ศรีของบุคคลรวมทั้งรู้จักเคารพ
สิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นในการพูด การเขียน การแสดงความคิดเห็น และการแสดงออก
แม้ว่าสิ่งนั้นจะขัดแย้งกับความคิดเห็นของตนก็ตาม คนที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตยจะต้องยอมรับ
หรือมีความอดกลั้นในเรื่องความแตกต่างในการประพฤติปฏิบัติของผู้อื่น ทราบใจที่บุคคลนั้นไม่
ละเมิดศีลธรรมและสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น
3. จะต้องเคารพในกติกาของการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ ใช้วิธีตัดสิน
ปัญหาด้วยเสียงข้างมาก โดยมีข้อผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามจากทุกฝ่าย ขณะเดียวกันก็ให้ความ
คุ้มครองสิทธิของฝ่ายที่มีเสียงข้างน้อย เพื่อประกันว่า การแก้ไขปัญหานั้นไปเพื่อประโยชน์
ของคนส่วนรวม และให้เป็นไปตามหลักที่ว่า แต่ละคนมีสิทธิและเสียงเท่ากัน ส่วนบุคคลที่ไม่
เห็นด้วยกับเสียงข้างมากจะถือว่า เป็นฝ่ายตรงกันข้าม หรือจะขจัดออกจากสังคมไม่ได้
นอกจากนั้นยังรวมถึงการปฏิบัติกันอย่างยุติธรรมตามกฎหมายอีกด้วย

4. จะต้องสนใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองการปกครองโดยติดตามข่าวสารของบ้านเมือง สนทนากับปัญหาของบ้านเมืองกับผู้อื่น และพยายามจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หรือในการกำหนดนโยบายของทางราชการ

5. จะต้องมีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน และมีความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นคนว่า ปฏิบัติตามกฎหมายและการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ยิ่งกว่านั้นยังต้องมีความเชื่อว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองของตนจะได้อผล

6. จะต้องมองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจในผู้อื่น และมีความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่หรือสถาบันของทางราชการ สิ่งนี้มีความจำเป็นต่อความสำเร็จของการปกครองแบบประชาธิปไตยอยู่ไม่น้อย เพราะการเมืองเป็นเรื่องของความร่วมมือร่วมใจกัน แม้จะมีความขัดแย้งกันอยู่ก็ตาม ความสำเร็จของการดำเนินงานของสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ส่วนหนึ่งต้องอาศัยมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

7. จะต้องรู้จักการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล และในทางสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการใช้อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติงานของทางราชการ เพราะถ้าปล่อยให้ข้าราชการทำอะไรก็ได้โดยไม่มีการคัดค้าน ควบคุมและตรวจสอบแล้ว อาจทำให้เหลิงอำนาจได้ง่าย

วิท (พืค 1953 : 112-121) ได้ให้ความเห็นสรุปไว้ว่า ค่านิยมประชาธิปไตยนั้น อย่างน้อยที่สุดมี 4 ประการ คือ

1. การมีทัศนคติที่แต่ละคนมีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งเป็นการมองโลกในแง่ดี โดยมาจากความเชื่อที่ว่า มนุษย์สามารถเอาชนะสิ่งแวดล้อมได้
2. มีทัศนคติที่ว่า รัฐบาลเป็นเครื่องมือของสังคม กล่าวคือ รัฐบาลสามารถสนองความต้องการของแต่ละคนได้ การเมืองจึงเป็นสิ่งจำเป็น
3. มีทัศนคติความเชื่อมั่นว่า สิทธิเสรีภาพเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ติดมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์
4. มีทัศนคติว่า ประชาชนสามารถล้มรัฐบาลได้ ถ้ารัฐบาลกระทำตนเป็นนายประชาชนและไม่ทำตามความประสงค์ของประชาชน

จากอุดมการณ์ หลักการ วิธีการ และความมุ่งหมายของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่กล่าวมาหลาย ๆ ทศวรรษข้างต้นแล้วนั้น สามารถสรุปลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยได้ดังนี้

1. จะต้องมึจิตใจที่ตองการการปกครองแบบประชาธิปไตย
2. จะต้องยึดมั่นในความสำคัญและศักดิ์ศรีของบุคคล
3. จะต้องเชื่อมั่นในความสามารถของบุคคล
4. จะต้องเคารพในสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น
5. จะต้องยึดถือในกติกาของการปกครองระบอบประชาธิปไตย
6. จะต้องมีความเชื่อมั่นในความเสมอภาคของมนุษย์
7. จะต้องมองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจผู้อื่น
8. จะต้องรู้จักการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล
9. จะต้องสนใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง
10. จะต้องมีความสำนึกในหน้าที่ของตนและมีความเชื่อมั่นในตนเอง
11. จะต้องมีความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่และสถาบันราชการ
12. จะต้องเชื่อว่า การเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง เป็นหน้าที่ของทุกคน

จากการศึกษาถึงวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยตามที่กล่าวมาแล้วนั้น ย่อมทำให้ทราบถึงลักษณะของบุคคลหรือสังคมที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย แต่การที่สังคมหรือบุคคลจะถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมาสู่สังคมหรือบุคคลรุ่นต่อไป หรือการที่ประชาชนในแต่ละสังคมจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองไปในลักษณะใดนั้น ย่อมเป็นผลสืบเนื่องมาจากกระบวนการขมรมกลมเกลอทางการเมือง (Political Socialization)

กระบวนการอบรมกลมเกลอทางการเมือง

กระบวนการอบรมกลมเกลอทางการเมืองหรือกระบวนการถ่ายทอดทางการเมืองนี้ จะมีองค์กรหรือสถาบันต่าง ๆ ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง และกระบวนการขมรมกลมเกลอนี้จะเกิดขึ้นตลอดชีวิต ทราบไ้ที่ยังอยู่ในสภาพแวดล้อมของสังคมมนุษย์ ซึ่ง โรเซนเบิร์ก (Rosenburm 1975 : 12-13) ได้กล่าวเอาไว้ว่า "สิ่งหนึ่งที่มี

อิทธิพลที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง คือ การอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองและความโหมเหียงทางการเมืองของบุคคล ได้รับการก่อรูปแบบขึ้นโดยปัจเจกบุคคลและสถาบันที่มีอำนาจ ซึ่งมีอิทธิพลต่อบุคคลในระยะแรกของชีวิตและตลอดชีวิตในระดับต่าง ๆ กัน"

กระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองนี้ เป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจศึกษามาเป็นเวลานานแล้ว ในยุคของนักปรัชญาการเมืองรุ่นแรก ๆ กระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง หมายถึง วิธีการเตรียมบุคคลให้พร้อมสำหรับการเป็นพลเมือง (Citizenship) ในแบบที่พึงปรารถนาของรัฐนั้น ๆ ในผลงานเรื่อง The Republic ของเพลโต ได้กล่าวถึงการให้การศึกษาและประสบการณ์แก่เด็กว่า เป็นช่องทางและวิธีการที่จะสร้างค่านิยมแห่งความเป็นพลเมืองที่เหมาะสม

เดวิด อีสตัน และ แจค เคนนิส อธิบายว่า กระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง หมายถึง วิธีการที่สังคมส่งผ่านความโหมเหียงทางการเมือง (Political orientations) ต่าง ๆ อันได้แก่ ความรู้ ทักษะคติ ปทัสสถาน และค่านิยม จากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งถ้าไม่มีกระบวนการถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้จากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนรุ่นใหม่แล้ว สมาชิกใหม่ของระบบการเมืองอันได้แก่ เด็ก ๆ ก็จะต้องแสวงหาแบบแผนของความโหมเหียงทางการเมืองใหม่อยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะมีผลต่อความคงอยู่ของระบบการเมืองนั้น ๆ

กระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองจะเกิดขึ้นโดยผ่านสถาบันและตัวการ (Agents) ต่าง ๆ กัน บางตัวการก็มีบทบาทต่อการสร้างการเรียนรู้ทางการเมืองอย่างชัดเจน เช่น การสอนวิชาหน้าที่พลเมืองในโรงเรียน แต่บางตัวการก็มีบทบาทให้การอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองโดยทางอ้อมหรือแฝงเร้น เช่น กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า กระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองนั้นเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมือง อันเป็นการพัฒนาลักษณะเฉพาะในทางการเมืองของแต่ละคนขึ้นมาเป็นฐานของทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมทางการเมืองในวัยผู้ใหญ่ การเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกันตลอดช่วงชีวิต และไม่อาจสรุปได้ว่า การเรียนรู้ทางการเมืองของบุคคลใดบุคคลหนึ่งจะสิ้นสุดลง ณ ที่ใด ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้จึงนับเป็นกระบวนการที่สำคัญอีกกระบวนการหนึ่งที่จะต้องทำการศึกษาเพื่อเป็นแนวความคิดทางทฤษฎีในการศึกษาเรื่องนี้ จึงได้นำหลักการของกระบวนการดังกล่าวมาเสนอไว้ตามลำดับดังนี้

การเรียนรู้

สภาพบุคคลจะเริ่มแต่เมื่อคลอดและอยู่รอดเป็นทารกและต้องเกิดการเรียนรู้ (จิตติ คิงส์คัทย์ 2520 : 2-3) การเรียนรู้จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคล (ประสาร ทิพย์ชารา 2520 : 22) พฤติกรรมของบุคคลจะเป็นอย่างไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับ การเรียนรู้ที่บุคคลได้รับทั้ง โดยทางตรงและทางอ้อม (วุฒิชัย จำนวนค์ 2521 : 6-7) กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ยู่ยากซับซ้อนเพราะการเรียนรู้ของประกอบด้วยสภาพทางจิตใจและร่างกายที่พร้อมจะรับ ความรู้ ความคิดหรือสิ่งใหม่ ๆ ความสามารถที่จะรับได้จึงไม่เท่ากัน (วุฒิชัย จำนวนค์ 2521 : 109-110) เพราะมีกรรมพันธุ์และสิ่งแวดล้อมไม่เหมือนกัน (ประสาร ทิพย์ชารา 2520 : 49)

กระบวนการเรียนรู้ เป็นขั้นตอนในการยอมรับความคิดหรือสิ่งใหม่ไปใช้ ซึ่งพบว่า การยอมรับเป็นกระบวนการทางค่านิจิต (Mental process) ที่ยุ่งยากสลับซับซ้อนต่อเนื่อง กันเป็นระยะ ๆ คือ รับรู้ สนใจ ไตร่ตรอง ทดลองปฏิบัติและยอมรับปฏิบัติ (มาลี ขรรณลิขิตกุล 2517 : 50-51) ดังต่อไปนี้

ระยะที่หนึ่ง ระยะรับรู้ (Awareness) เป็นระยะแรกของกระบวนการ คือ ได้ ู้สิ่งใหม่ ๆ เหล่านี้ด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งจากประสาทสัมผัส (Sensory organs) เป็นระยะแรกของกระบวนการ คือ ู้สิ่งใหม่ ๆ เหล่านี้ด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งจาก ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้แก่ ไคยีน ไค้เห็น ไค้สัมผัส ไค้รู้เรื่องราวต่าง ๆ เป็นต้น

ระยะที่สอง ระยะสนใจคั่นตัว (Interest) เป็นระยะที่ต่อเนื่องมาจากระยะ ู้ คือ มีความสนใจในสิ่งที่ไค้รับรู้ เมื่อมีความสนใจแล้วก็จะเกิดกระบวนการทางสมอง ้อไปอีกหลายอย่าง ที่สำคัญ คือ หาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจมากขึ้น จนพอใจ โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การสังเกต การอ่าน การฟัง การถาม การกรอง ้าวและสิ่งที่รู้มาจนพอใจ ก็จะเริ่มไปสู่ระยะที่สาม

ระยะที่สาม ระยะไตร่ตรองคั่นสินใจ (Evaluation, decision to try) เมื่อมีความสนใจและไค้ศึกษาข้อมูลจนพอใจแล้ว จะเข้ามาอยู่ในระยะไตร่ตรองพิจารณาจะ ้อความรู้หรือสิ่งใหม่ ๆ เหล่านี้ไปใช้ เช่น จะใช้ค้ใหม่ จะเหมาะสมไหม ถ้าใช้แล้ว

เกิดปัญหาจะอย่างไร เป็นต้น ในระยะนี้อาจจะหาข้อมูลเพิ่มเติมอีกก็ได้ เช่น ตามเพื่อน หรือผู้เคยมีประสบการณ์มาแล้วศึกษาวิธีแก้ไข คติพิจารณาหาทางใดทางเสีย จนกระทั่งมีความเข้าใจพอสมควรหรือพอแล้วก็จะเริ่มเข้าระยะการทดลองปฏิบัติต่อไป ในระยะนี้ บางคนอาจใช้เวลาานาน คือ ยังกังวลใจไม่ถูกอยู่ในลักษณะลังเลใจ ในขั้นนี้จึงเป็นขั้นชอบหรือไม่ชอบ มีทัศนคติที่ดีหรือไม่ดีต่อสิ่งต่าง ๆ

ระยะที่สี่ การทดลองปฏิบัติ (Trial implementation) เมื่อใครทรงจนดีพอแล้ว ก็จะนำเอาความรู้หรือสิ่งใหม่มาทดลองใช้ ถ้าไม่ไ้ผลดีก็จะเลิกใช้ แต่ยังมีความมั่นใจอยู่อีก ก็จะมีการใคร่ครวญทดลองใหม่ อาจพยายามหาสิ่งลักษณะเดียวกัน แต่มีคุณภาพดีกว่ามาใช้ เพื่อจะให้ไ้ผลดีในทางปฏิบัติต่อไป

ระยะที่ห้า การยอมรับไปปฏิบัติจนเป็นนิสัย (Adoption) เมื่อทดลองไ้ผลแล้วและเป็นทีพอใจก็จะนำมาใช้ปฏิบัติจนคิดเป็นนิสัย ความคิดหรือสิ่งใหม่ ๆ ทั้งหลายที่คนเราไ้ยอมรับและปฏิบัติติดต่อกันมาเป็นเวลานานจนเกิดความเคยชิน อาจกลายเป็นความเชื่อ คือเชื่อว่าความคิดหรือสิ่งใหม่ ๆ จำเป็นต้องมี จำเป็นต้องไ้

จะเห็นว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างมีกระบวนการ ในทำนองเดียวกัน การเรียนรู้ทางการเมืองก็มีลำดับขั้นเหมือนการเรียนรู้ทั่วไป เพราะการเรียนรู้ทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของ การเรียนรู้ทางสังคม และการเรียนรู้ทางสังคมก็เป็นส่วนหนึ่งของ การเรียนรู้ควย

ตัวการ (Agents) ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางการเมือง (Agents of political socialization) นั้น อาจแบ่งไ้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้ (Dawson and Prewilt 1969 : 99-100)

ก. กลุ่มปฐมภูมิ

ข. กลุ่มทุติยภูมิ

กลุ่มปฐมภูมิ (Primary groups) ไ้แก่ ครอบครัว ครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานในการสร้างวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางการเมืองทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

กลุ่มทุติยภูมิ (Secondary groups) แยกออกได้หลายพวก เช่น โรงเรียน
กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ และสื่อมวลชน เป็นต้น

1. โรงเรียน (Schools) เป็นสถานที่ถ่ายทอดการเรียนรู้ทางการเมืองทั้งทางตรง
และทางอ้อม เป็นตัวถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองที่สำคัญ โดยก่อให้เกิดความรู้ ทักษะ
และพฤติกรรมทางการเมือง การนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองได้ ทำให้คนมีความ
รอบรู้ มีความสนใจและความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ

2. กลุ่มเพื่อน (Peer groups) เป็นกลุ่มที่มีสถานภาพใกล้เคียงกัน ผู้พันใกล้ชิด
กันมาก ซึ่งจะไม่ก่อให้เกิดแรงจูงใจหรือแรงผลักดันที่มีต่อการเมืองในกลุ่มเพื่อน

3. กลุ่มอาชีพ (Professional groups) เป็นกลุ่มอาชีพการงานและเป็น
องค์กรที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ คนจะเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มใดขึ้นอยู่กับความรู้สึกลง
การประเมินค่าการกระทำ และจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น ๆ ขณะเดียวกันเขาก็ประเมินค่าของ
การกระทำของเขาด้วยว่าจะมีบทบาทต่อกลุ่มนั้นเพียงใด เมื่อคนเข้ามารวมอยู่กลุ่มเดียวกัน
การถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ ทักษะและพฤติกรรมก็ย่อมเกิดขึ้นได้ในกลุ่มอาชีพส่วนใหญ่
ให้เกิดการเรียนรู้ทางอ้อมมากกว่าทางตรง

4. สื่อมวลชน (Mass media) เป็นตัวการที่สำคัญมากอีกตัวหนึ่งในการถ่ายทอด
วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นการเสนอข่าวสาร เหตุการณ์ทางการเมือง ซึ่งปะทะกับบุคคล
ในสังคมอยู่ตลอดเวลา

การเรียนรู้ทางการเมือง

การเรียนรู้ทางการเมืองในลักษณะที่เฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้น นักรัฐศาสตร์ได้ให้
ความหมายการเรียนรู้ทางการเมืองไว้ดังต่อไปนี้ อัลมอนด์และเพาเวลล์ (Almond and
Powell 1966 : 64-72) กล่าวว่า การเรียนรู้ทางการเมือง หมายถึง กระบวนการที่
นำมาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองแก่ประชาชน ซึ่งหมายความว่า การเรียนรู้ทางการเมืองจะ
ต้องเป็นกระบวนการที่จะเปลี่ยนแปลงหรือรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองเอาไว้

แมนไฮม์ (Manheim 1975 : 48) ให้ความหมายของการเรียนรู้ทางการเมือง
ว่าเป็นกระบวนการได้ความรู้และการเรียนรู้เกี่ยวกับการเมือง เป็นการเรียนรู้ถึงสิ่งที่ตกทอดทาง
สังคม ซึ่งเริ่มตั้งแต่ระยะเริ่มต้นในครอบครัว และต่อเนื่องมาในสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบัน

ทางศาสนา โรงเรียน กลุ่มทำงาน (Work groups) สมาคมอาสาสมัคร (Voluntary association) สื่อมวลชน พรรคการเมืองหรือสถาบันต่าง ๆ ของรัฐบาล (Hiessman 1966 : 64) นั่นคือ การเรียนรู้ทางการเมืองจะต้องเกิดขึ้นอย่างมีขั้นตอน เป็นกระบวนการ และจะมีการติดต่อกันตั้งแต่เกิดจนตาย โดยต่อเนื่องกันตลอด การเรียนรู้ทางการเมืองส่วนหนึ่งจะเป็นเรื่องของระบบการศึกษาที่ให้แกบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินการของชนชั้นนำ ประชาชนจะมีทัศนคติ ค่านิยม และบุคลิกภาพเป็นอย่างไรนั้นก็ขึ้นกับนโยบายทางการศึกษาว่ามีอยู่อย่างไร (Apter 1966 : 145) เพราะฉะนั้นถ้านโยบายการศึกษามุ่งไปทางใด การเรียนรู้ทางการเมืองของบุคคลก็จะมุ่งไปทางนั้นด้วย

อีสตัน และ เคนนิส (Easton and Dennis 1969 : 7) กรีนสไตน์ (Greenstein 1966 : 55) วิชสเบิร์ก (Weisberg 1974 : 88) ซีเกล (Sigel 1966 : 13) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมือง ซึ่งโดยทั่วไปยอมรับว่า การเรียนรู้ทางการเมืองมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นแรก คือ ขั้นมูลฐานที่เรียกว่า กระบวนการเรียนรู้ในขั้นมูลฐาน (Basic socialization process) เป็นช่วงที่ทารกได้รับการฝึกให้เป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งเป็นช่วงที่จะเรียนรู้ถึงทัศนคติ ค่านิยม ทักษะ และความชำนาญ ความสัมพันธ์ของบทบาทต่าง ๆ ของบุคคล ความรู้พื้นฐานและวัฒนธรรม ตลอดจนลักษณะของสังคม อาจเรียกได้ว่าเป็นระดับแห่งการเรียนรู้ที่ชัดแจ้ง (Manifest level)

ขั้นที่สอง คือ ขั้นสะสมความรู้ซึ่งเป็นการเรียนรู้อย่างแฝงเร้น (Latent level) เป็นขั้นที่มีความรู้ต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้มานั้นสะสมเพิ่มพูนเป็นประสบการณ์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อจิตใจที่สำคัญที่ไปกำหนดบุคลิกภาพมูลฐานของบุคคลใดบุคคลหนึ่งขึ้นในระบอบนี้เองที่บุคคลจะมีจิตสำนึกว่าตนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของสังคม หรือที่เรียกกันว่า "เอกลักษณ์" (Identity) พร้อมมูลควยวุฒิภาวะ (Mature) อาทิเช่น การระบายออกผ่านทางอารมณ์ ความรู้ที่ฝังแน่นอยู่ในความทรงจำ มีความเข้าใจต่าง ๆ เป็นต้น ในขั้นนี้บทบาทของครอบครัวและสถาบันการศึกษา เช่น โรงเรียนจะเป็นตัวปลูกฝังได้มาก

ขั้นที่สาม เป็นขั้นที่บุคคลได้รับการเรียนรู้ทางการ เนื่องจากการพัฒนาความรู้ที่บุคคลมีอยู่ ขยายขอบเขตกว้างออกไปอีก เริ่มมีความรู้สึกต่อโลกการเมืองรอบ ๆ ตัวเขา ใ้รู้ และมีทัศนะ รวมทั้งเข้าใจในเหตุการณ์ต่าง ๆ ทางการเมืองอีกด้วย ในขั้นนี้ บทบาทของสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในทางสังคม เช่น กลุ่ม หรือองค์การต่าง ๆ ในทางสังคม สื่อมวลชน เป็นต้น จะเริ่มมีบทบาทสูงขึ้น

ขั้นสุดท้าย เป็นขั้นที่บุคคลผ่านขั้นการเป็นสมาชิกการเมืองที่ยังไม่มีบทบาททางการเมืองโดยตรง นอกจากเริ่มรู้และเข้าใจเท่านั้น มาเป็นผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองหรือมีความรู้และความเข้าใจลึกซึ้งมากขึ้น คือ สามารถแยกแยะลักษณะและเอกภาพของสถาบันทางการเมืองได้ ทำให้มีทัศนคติและบุคลิกภาพทางการเมืองที่ชัดเจนและถาวรกว่าเดิมรวมทั้งสามารถปรับตนเองให้เข้ากับวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมหรือมีสิ่งที่ย้าย (Pye) เรียกว่า "การเมืองชาติ" (National polity) หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น "กระบวนการสรรหาทางการเมือง" (The process of political recruitment)

ดอว์สันและพรีวิทท์ (Dawson and Prewitt 1966 : 63) กล่าวว่า คนเราจะเรียนรู้ทางการเมืองได้ 2 ทาง คือ

1. การเรียนรู้โดยตรง (Direct learning) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการสอนหรือจากการปลูกฝังลัทธิ (Indroctrination) การเรียนรู้โดยตรงเกิดจากการตั้งใจสอน (Intentional teaching) กล่าวคือ มีกำหนดระยะเวลาแน่นอน มีหลักสูตร มีวิธีการสอน มีการวางแผน
2. การเรียนรู้โดยอ้อม (Indirect learning) เป็นการเรียนรู้โดยไม่ตั้งใจ (Unintentional learning) เช่น ได้ความรู้จากกลุ่มเพื่อน สมาคม ครอบครัว โรงเรียน ฯลฯ และได้ความรู้มาจากการพูดคุยกันระหว่างบุคคลในองค์กรเหล่านั้น ซึ่งมีผลทำให้เกิดการเรียนรู้ทางการเมืองโดยอ้อม เพราะไม่มีการวางแผนหลักสูตร การสอน วิธีการสอน และไม่เป็นทางการ แต่ผลจากการพูดคุยกันดังกล่าวก็อาจก่อให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นมาได้เช่นเดียวกัน

อัลมอนต์ (Almond 1960 : 28) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้โดยตรงกับการเรียนรู้โดยอ้อมว่า มีอิทธิพลแตกต่างกัน เขาสรุปว่า การเรียนรู้โดยอ้อมมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองมากกว่า โดยให้เหตุผลว่า เพราะการเรียนรู้โดยอ้อมมีองค์การถ่ายทอดการเรียนรู้หลายองค์การ องค์การที่สำคัญ คือ บ้าน บ้านเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม ไม่เหมือนการเรียนรู้โดยตรง นอกจากการเรียนการสอนในชั้นเรียนหรือสถานศึกษา ซึ่งก็มีระยะเวลาจำกัดมาก และในสถานศึกษานั้นเองก็ทิ้งการเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรง ได้แก่ วิชาที่ยังมีความหลักสูตร กับการเรียนรู้ทางการเมืองโดยอ้อม เป็นการเรียนรู้นอกชั้นเรียน เกิดจากความสัมพันธ์กันทางสังคม ได้มาโดยกิจกรรมพิเศษการพูดคุย เช่น การมีสถานักเรียนนักเรียนพูดคุยกับครูนอกเวลาเรียน กลุ่มเพื่อนวิพากษ์วิจารณ์เรื่องเกี่ยวกับการเมืองก่อให้เกิดการเรียนรู้โดยอ้อมขึ้นได้ เป็นต้น

เฮสส์ และ ทอร์นีย์ (Hess and Torney 1976 : 20-21) ได้แบ่งการเรียนรู้ทางการเมืองโดยอ้อมออกเป็น 3 แบบ คือ

1. แบบการถ่ายทอดการเรียนรู้ระหว่างบุคคล (Interpersonal transfer model) เช่น ในกลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ ฯลฯ เป็นการสะสมความรู้เบื้องต้นจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยเรียนรู้จากบ้านและโรงเรียนเป็นสำคัญ เป็นการเรียนรู้แบบของอำนาจ เรียนรู้ว่านายกรัฐมนตรีนี้อำนาจคุณทั่วประเทศคล้ายกับที่บ้านมีพ่อคุณอำนาจทั่วบ้าน ในขั้นนี้เป็นเรื่องของความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบต่อกฎหมาย หรือระเบียบ หรือระบบการเมือง รวมทั้งเป็นขั้นการสร้างพื้นฐานความรู้ในเรื่องการปกครองด้วย
2. แบบการเอาเยี่ยงอย่างหรือการเลียนแบบ (Identification model) เป็นแบบที่เด็กเลียนแบบพฤติกรรมของบุคคลอื่นที่เด็กสนใจ เช่น ญาติ ครู แต่เมื่อเป็นผู้ใหญ่ขึ้น อัตรากการเลียนแบบจะลดลง การเรียนรู้ทางการเมืองโดยอ้อมในขั้นนี้เป็นการเรียนรู้ที่ศรัทธา เช่น เด็กจะมีทัศนคติที่คัดค้านพรรคการเมืองที่ครูหรือญาติชอบ เด็กเริ่มเข้าใจความสำคัญของพรรคการเมือง ทั้งนี้เป็นเพราะเด็กพัฒนาทัศนคติจากบุคคลที่เด็กชอบหรือเด็กใกล้ชิด
3. ขั้นพัฒนาความคิดแบบรวบยอด (Cognitive development model) เป็นแบบที่เด็กมีความคิดรวบยอด สามารถแยกแยะความแตกต่าง จักทวนทวน มีความเข้าใจ เพราะเด็กเริ่มมีวุฒิภาวะแล้ว พร้อมทั้งจะเรียนสิ่งที่เป็นนามธรรมทางการเมืองได้

ในลักษณะเดียวกัน คอว์สัน และ พรูวิทท์ (Dawson and Prewitt 1969 : 73-80) ได้แบ่งการเรียนรู้โดยตรงออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นการเลียนแบบ (Imitation) เป็นขั้นการรับเอาสิ่งต่าง ๆ มายึดถือเป็นของตน เช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับค่านิยม ความรู้ ทักษะ พฤติกรรม ทักษะ ตลอดจนความคาดหวังต่าง ๆ โดยเด็กจะเลียนแบบรับเอาจากบุคคลใกล้ชิด เช่น ญาติและครู เป็น การรับเอามายึดถือทั้งการเลียนแบบในทางบวกและทางลบ
2. ขั้นการเรียนรู้ที่คาดการณ์ล่วงหน้า (Anticipatory socialization) เป็นขั้นการเรียนรู้ทางการเมืองที่สูงขึ้นกว่าขั้นเลียนแบบ เป็นการเรียนรู้คาดการณ์ล่วงหน้าของการเลื่อนชั้นในสังคมให้สูงขึ้น ท้องการมีวิชาชีพที่คึกคัก เช่น การเรียนรู้งานที่จะก้าวหน้าได้เป็นใหญ่เป็นโตในอนาคต ผู้เรียนจะเริ่มเข้าทำกิจกรรมในสถานศึกษาเพื่อหาโอกาสเลือกงานใฝ่กายและคิ เป็นการเรียนรู้ถึงนักการเมืองที่ดี บทบาทของประชาชนหรือพลเมืองดี เด็กจะเริ่มสนใจเรื่องกิจการบ้านเมือง โดยพยายามอ่านเพื่อหาความรู้จากหนังสือพิมพ์ เป็นต้น
3. ขั้นการเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรง (Political education) เป็น การสอนการเมืองโดยตรงจากครอบครัว โรงเรียน องค์การการปกครองทางการเมือง ฯลฯ เป็นการเรียนรู้จากตัวผู้สอน (Socializer) มากกว่าจะเป็นการเรียนรู้เอง เป็นขั้นการ สอนค่านิยม ทักษะ และพฤติกรรมเกี่ยวกับหน้าที่ทางการเมือง สิทธิในทางการเมือง การ เคารพกฎหมาย การเสียภาษี การเป็นทหาร การเรียนรู้ในขั้นนี้เกิดจากการสอนโดยตรง มีหลักสูตรแน่นอน
4. ขั้นการมีประสบการณ์ทางการเมืองโดยตรง (Political experiences) เป็นขั้นการมีประสบการณ์ทางการเมืองด้วยตนเองโดยตรง โดยการสังเกตการณ์ เป็นขั้นที่ ตนจะตัดสินใจเข้าร่วมแก้ปัญหาในทางการเมือง และเข้าทำการปฏิบัติการทางการเมือง ขั้น นี้บุคคลจะต้องเรียนรู้วิธีประนีประนอมขั้นนี้เป็นการยอมรับว่า การเมืองเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

การเรียนรู้ทางการเมืองในวัยเด็ก

เพลโต นักปรัชญาการเมืองยุคแรก กล่าวถึง การให้การศึกษาอบรมแก่เด็กว่า เป็นส่วนสำคัญต่อการที่เด็กจะเจริญเติบโตขึ้นอย่างเหมาะสมในประชาคมของตน และเสนอว่า ตั้งแต่ช่วงวัยเด็กเล็กไปจนถึงวัยรุ่นเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมกว่าเวลาใดในการจะสร้าง

คุณลักษณะใด ๆ ขึ้น ริชาร์ด ไนมิ (Richard Niemi 1973 : 116) กล่าวว่า การเรียนรู้ทางการเมืองมีรากฐานมาตั้งแต่วัยเด็ก การเรียนรู้ในวัยก่อนผู้ใหญ่มีความสำคัญ เพราะสิ่งที่ได้เรียนรู้และก่อตัวขึ้นในช่วงต้นของชีวิตและมีผลต่อทัศนคติทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองที่จะมีตามมาในวัยผู้ใหญ่ วัยเด็กจะเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาความรู้ ความเชื่อ ทัศนคติและค่านิยมเกี่ยวกับการเมืองหรือความโน้มเอียงทางการเมือง เป็นพัฒนาการของการสร้างลักษณะเฉพาะทางการเมืองของแต่ละคนขึ้น คอว์สัน และ พรูวิทท์ (Richard Dawson and Kennett Prewitt 1969 : 43) เห็นว่า การพัฒนาของความโน้มเอียงทางการเมืองมีลักษณะเป็นการสั่งสม (Cumulative) ความโน้มเอียงที่ได้รับหรือก่อตัวขึ้นในช่วงแรก ของชีวิตจะมีอิทธิพลต่อการรับรู้หรือการก่อตัวของความโน้มเอียงทางการเมืองอื่น ๆ อาจกล่าวได้ว่า บุคคลจะยอมรับหรือสร้างทัศนคติหรือความเชื่อ ตลอดจนรับข่าวสารต่าง ๆ ได้เพียงใด จะขึ้นอยู่กับ การเรียนรู้ทางการเมืองก่อนหน้านี้

โรเบิร์ต เฮสส์ และ จูดิธ ธอร์นีย์ (Robert Hess and Judith Thorny 1967 : 15) ได้แบ่งขั้นตอนของการเรียนรู้ทางการเมืองไว้ ดังนี้

1. ขั้นระบุองค์กรทางการเมืองได้ (Identification of political objects) เป็นขั้นตอนแรกที่จะเรียนรู้ว่าสถาบันหรือองค์กรทางการเมืองต่าง ๆ คืออะไร
2. ขั้นเกิดมีแนวความคิด (Conceptualization) เป็นขั้นที่เด็กเริ่มมีประสบการณ์มากขึ้น เด็กจะเริ่มมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับองค์กรทางการเมืองแน่ชัดยิ่งขึ้น
3. ขั้นเข้าใจสาระความเป็นจริง (Subjective involvement) ในขั้นนี้ เด็กจะมีความรู้ความเข้าใจชัดเจนจนเกิดความรู้สึกในแง่บวกหรือแง่ลบต่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองต่าง ๆ เช่น ทราขวานักการเมืองคนนี้ดีกว่าอีกคนหนึ่งควยควมมีเหตุผล เป็นต้น
4. ขั้นแสดงกิจกรรมที่ซัดแจ้ง (Over activity) เป็นขั้นที่เด็กมีความรู้สึกต้องการมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรง เช่น การวิจารณ์การกระทำของรัฐบาล การสนับสนุนผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้ง การร่วมประท้วงทางการเมือง เป็นต้น

เดวิด อีสตัน และ โรเบิร์ต เฮสส์ (David Easton and Robert Hess 1942 : 234) ได้ศึกษาพบว่า โลกทางการเมือง (Political world) ของเด็กนั้นเริ่มก่อตัวเป็นรูปเป็นร่างมาอย่างคึกคักที่เด็กจะเริ่มเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษา และจะมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในช่วงอายุ ๓-๖ ปี มา

ความโน้มเอียงทางการเมืองประเภทแรกที่เด็กจะได้เรียนรู้ คือ ความผูกพันต่อชุมชนทางการเมือง ซึ่งจะเริ่มก่อตัวในช่วงอายุ 5-6 ปี ความผูกพันกับชุมชนทางการเมือง และสัญลักษณ์ทางการเมืองในช่วงแรกนี้มีลักษณะ เป็นความรู้สึกทางอารมณ์มากกว่าความรู้ความเข้าใจ นอกจากนี้เด็กจะสามารถระบุได้ว่า ตนเป็นส่วนหนึ่งของชาติและของหน่วยการเมืองพื้นฐานอื่น ๆ

เฟรดเดอริก เอ็ม เวิร์ต (Frederick M. Wirt 1970 : 31) ได้สรุปพัฒนาการของการเรียนรู้ทางการเมืองออกเป็นหลายขั้นตอน คือ ในระดับพื้นฐานของการเรียนรู้ เด็กจะเรียนรู้ในด้านความผูกพัน การให้ความเชื่อถือ และความจงรักภักดีต่อประเทศและชุมชน เรียนรู้ว่าตนเป็นสมาชิกของชาติใด พวกเขาเป็นพวกของตน พวกเขาเป็นกลุ่มอื่น ในระดับต่อมา การเรียนรู้ทางการเมืองจะเป็นการพัฒนาทัศนคติ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองในระดับที่สูงขึ้น เด็กจะมีทัศนคติที่เกี่ยวกับการเมืองโดยตรงและเฉพาะเจาะจงในขั้นสูงสุด เด็กจะมีพัฒนาการของทัศนคติ ความรู้ ความเข้าใจอย่างชัดเจนและเฉพาะเจาะจงต่อปัจจัยผลิตผล (Output) ต่าง ๆ ของระบบการเมือง เช่น กฎหมาย หรือนโยบายทางการเมือง เป็นต้น

พรศักดิ์ ผ่องแผ้วและสายทิพย์ สุคติพันธ์ (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, คร. และ สายทิพย์ สุคติพันธ์ 2526 : 40-42) กล่าวว่า เมื่อเด็กผ่านพัฒนาการของการเรียนรู้ทางการเมืองขั้นต่าง ๆ ไปจนเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ก็อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะเฉพาะทางการเมืองของบุคคลโดยทั่วไปได้ก่อตัวขึ้นอย่างมั่นคงแล้ว และก้าวเข้าสู่สภาพการมีวุฒิภาวะทางการเมือง (Political maturation) คือ มีความสามารถที่จะคิด สร้างกรอบความคิด (Conceptualization) และมีความเข้าใจต่อประสบการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

ถ้าพิจารณาในแง่ของตัวการในการให้การเรียนรู้ทางการเมืองแก่เด็ก ทอว์สัน และพรวิวิท เสนอว่า ในแต่ละขั้นตอนของพัฒนาการการเรียนรู้ทางการเมืองของเด็ก ตัวการแต่ละตัวจะมีบทบาทต่าง ๆ กันในขั้นแรก ครอบครัวจะมีบทบาทสงวนและสร้างความโน้มเอียงทางการเมืองพื้นฐานมากที่สุด เช่น การผูกพันตนเองกับชุมชนทางการเมือง ครอบครัวจะเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ทางการเมืองของเด็กในช่วงแรกของชีวิต เด็กจะรับเอาความคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับการเมืองจากสิ่งที่ได้รับฟังจากครอบครัวและจะสร้างความรู้สึก ความเชื่อโดยเชื่อมโยงจากบุคคลและพฤติกรรมของบุคคลในครอบครัวไปยังสิ่งอื่น ๆ ภายนอก

โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา เป็นตัวการในการเรียนรู้ทางการเมืองที่เป็นหน่วยงานของสาธารณชนหน่วยแรก โรงเรียนจะสามารถสร้างความโน้มเอียงทางการเมืองที่สำคัญ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับความจงรักภักดีต่อระบบการเมืองและค่านิยมที่เป็นความเห็นพ้องต้องกัน (Consensus) ในสังคม คีน จาโรส (Dean Jaros 1973 : Chap. 4) ได้กล่าวว่า โรงเรียนในฐานะที่เป็นตัวการในการถ่ายทอดความรู้และทัศนคติทางการเมืองให้แก่เด็ก โดยจะถ่ายทอดใน 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ลักษณะและวิธีการในการให้ความรู้ คือ ถ้าเป็นโรงเรียนที่ครูเปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิดเห็นมาก ๆ แล้ว เด็กจะกล้าคิดกล้าแสดงความคิดเห็น
2. เกิดจากการเรียนการสอนโดยตรง เช่น วิชาที่สอนเกี่ยวกับการเมือง โรงเรียนก็จะช่วยสร้างความรู้ ความเชื่อ ค่านิยมและทัศนคติบางอย่างให้แก่เด็ก เช่น อาจสอนความหมายของคำว่า "ประชาธิปไตย" ลำดับชั้นของความเป็นมาหรือวิวัฒนาการของระบบการเมือง เป็นต้น

หลังจากที่เด็กได้ผ่านการสร้างความรู้ความเข้าใจพื้นฐานต่าง ๆ ในช่วงแรกโดยครอบครัวและโรงเรียนแล้ว เด็กที่เติบโตขึ้นก็จะประเมินค่าสิ่งที่ได้รับรู้มาในช่วงต้นของวัยรุ่น จากกลุ่มเพื่อน กลุ่มทุติยภูมิต่าง ๆ เช่น สื่อมวลชน กลุ่มอาชีพ ตลอดจนปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในระบบการเมือง ซึ่งจะมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ทางการเมืองไปจนตลอดชีวิต

จากแนวคิดทฤษฎีที่ได้เสนอมาทิ้งหมดแล้วนั้น สามารถที่จะใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาถึงสภาพการเมืองของสังคมไทยได้บ้างแล้วก็ตาม แต่สภาพของการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาของไทย ก็ควรจะได้มีการศึกษาเพื่อเป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องการจัดการเรียน

การสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยอีกด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้องค์กรเห็นภาพอย่างกว้าง ๆ ว่า การจัดการศึกษาของไทยในการพัฒนาประชาธิปไตยนั้นเป็นอย่างไร ทั้งในแง่นโยบายของรัฐ หลักสูตรบทบาทของครู การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะเอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างไรหรือไม่ ผู้วิจัยจึงได้นำสภาพการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาของไทยมาเสนอไว้เพื่อเป็นพื้นฐานความรู้โดยสังเขป ดังนี้

สภาพการจัดการศึกษาเรื่องประชาธิปไตยในโรงเรียนระดับประถมศึกษาของไทย

จากการศึกษาประวัติการจัดการศึกษาของไทยในอดีต พบว่า การจัดการศึกษาของไทยมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ (คณะกรรมการวางแผนพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษา 2518 : 3) นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา หลักสูตรแต่ละฉบับได้แสดงความมุ่งหมายที่จะสร้างคนให้เป็นประชาธิปไตยตลอดเวลา จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2503 รัฐบาลก็ยังมีความต้องการที่จะสร้างคนให้มีคุณลักษณะที่เป็นประชาธิปไตย โดยได้แสดงเจตจำนงไว้อย่างชัดเจนอีกครั้งหนึ่งในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2503 (กระทรวงศึกษาธิการ 2513 : 1) ว่า "เพื่อให้เป็นพลเมืองดี มีศีลธรรมและมีวัฒนธรรม มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ มีสุขภาพสมบูรณ์ มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย" และเพื่อให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2503 (กระทรวงศึกษาธิการ 2515 : 1-3) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะเสริมสร้างและพัฒนาเด็กให้สามารถดำรงตนเป็นพลเมืองดีในระบบประชาธิปไตย โดยฝึกให้เด็กรู้จักสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองในระบบประชาธิปไตย คือปฏิบัติตามระเบียบ กฎหมายและวัฒนธรรมอันดี รู้จักวิธีรักษาสาธารณสมบัติและสงวนทรัพย์สินการชนรรมชาติ มีความขยัน อดทนในการทำงาน นิยมยกย่องคนที่ประกอบอาชีพโดยสุจริต รู้จักประหยัด รู้จักทำงานเป็นหมู่คณะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

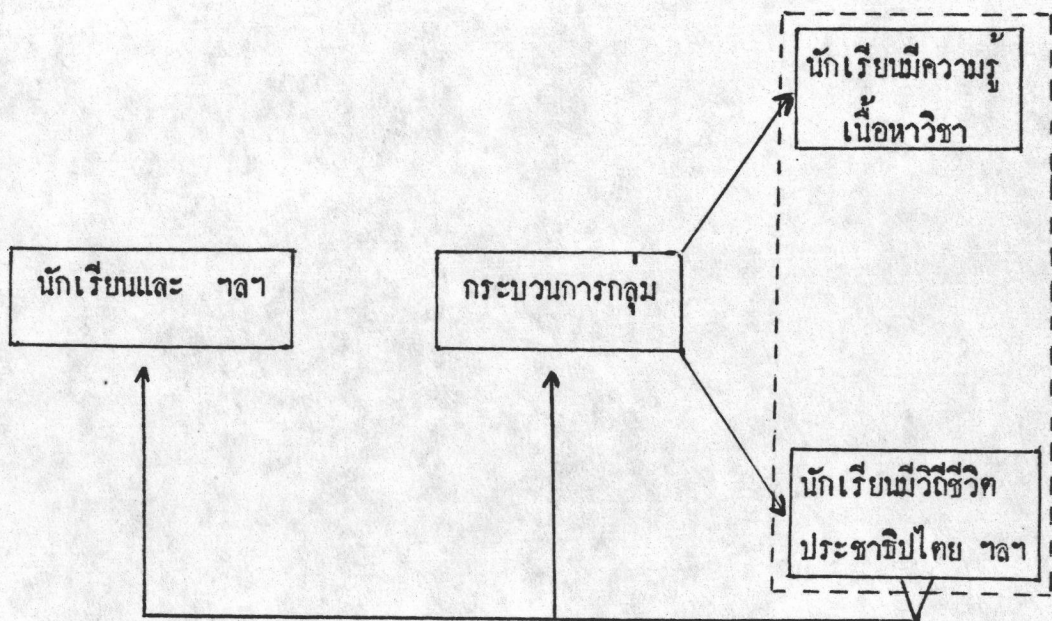
เมื่อเวลาผ่านไป สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ความก้าวหน้าทางวิชาการและเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว รัฐบาลจึงมอบหมายให้กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการปรับปรุงและจัดทำหลักสูตรประถมศึกษาชั้นใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากได้มีการวิจัย (สถาบันระหว่างชาติสำหรับคนควา เรื่องเด็ก 2509 : 21-45) พบว่า หลักสูตรประถมศึกษา

พุทธศักราช 2503 มีข้อบกพร่องหลายอย่าง เช่น เนื้อหาชั้นประถมศึกษาที่ 1 ไม่สอดคล้องกับ ความมุ่งหมายประมวลการสอนชั้นประถมศึกษาที่ 1 และประถมศึกษาที่ 4 ไม่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น อีกทั้งหลักสูตรได้กำหนดความมุ่งหมายไว้กว้างขวาง ไม่เหมาะสมกับลักษณะของคนไทย การ ให้ความรู้ที่มุ่งที่จะให้รายละเอียดมากเกินไป ทั้ง ๆ ที่ปัจจุบันวิทยาการและเทคโนโลยีได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมากและข้อบกพร่องอีกอย่างหนึ่งที่น่าสนใจ คือ ครูไม่สามารถนำหลักสูตร ไปใช้ในโรงเรียนได้ผลดี เพราะว่า หลักสูตรเขียนไว้ไม่ชัดเจน นอกจากนี้ รัฐบาลยังต้องการ ให้กระทรวงศึกษาธิการปรับปรุงหลักสูตรประถมศึกษาเพื่อให้ได้หลักสูตรที่สมบูรณ์และสอดคล้องกับ แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช 2520 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2520 : 1) โดยมีความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาของชาติที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ มีความ สามารถขั้นพื้นฐานและให้สามารถคงสภาพอ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้ มีความสามารถในการ คำนวณให้เป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข คุณสมบัตินี้ ของเด็กไทยที่กล่าวถึงในแผนการศึกษาของชาติ มีปรากฏให้เห็นเด่นชัดอีกครั้งหนึ่งในความ มุ่งหมายของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (กรมวิชาการ 2521 : 10) ที่เน้นการ ฝึกฝนให้เด็กมีความเสียสละ มีวินัย ความซื่อตรง ความอดทน มีน้ำใจเป็นนักกีฬา มีความ รู้ความชำนาญในวิชาการที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต รู้จักการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความ สำคัญในความเป็นไทย เคารพสิทธิและหน้าที่และยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย ส่งเสริมให้ผู้ เรียนมองเห็นถึงปัญหาของสังคม ซึ่งเน้นปัญหาของส่วนรวมและจะต้องร่วมกันแก้ไข ในด้าน เนื้อหาที่มีการจัดเนื้อหาวิชาแบบบูรณาการ โดยให้แต่ละวิชาที่มีเนื้อหาคล้ายคลึงกันมาไว้ในกลุ่ม วิชาเดียวกัน นั่นคือ กลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ การจัดเนื้อหาวิชาคำนึงถึงความเหมาะสมกับ สภาพของท้องถิ่น โดยการเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของ ท้องถิ่นได้ ทั้งนี้ เพราะหลักสูตรฉบับพุทธศักราช 2521 มีความต้องการให้คนเกิดการเรียนรู้ อย่างเบ็ดเสร็จ สามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุข ในแง่วิธีสอนก็เน้นความ สำคัญของกระบวนการเรียนการสอนมาก โดยมีความมุ่งหวังที่จะสอนให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ โดยรู้จักขั้นตอนของการแก้ปัญหา ฉะนั้น บทบาทครูจึงต้องเป็นการสอนคน มากกว่าการสอนหนังสือ โดยเน้นการเรียนการสอนที่ยึดเอาผู้เรียนเป็นหลัก ดังนั้น วิธีสอนจึง จำเป็นต้องมีหลายลักษณะ เช่น การบรรยาย การสาธิต การปฏิบัติการสอน การแสดง บทบาทสมมติ การแสดงละคร ฯลฯ ไม่ว่าจะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างไรก็ตาม

ความมุ่งหมายสำคัญก็คือ ต้องการให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระที่เรียนเป็นสำคัญ แต่อย่างไรก็ตามในการสอนนั้นครูจะต้องสอดแทรกวิธีการของประชาธิปไตยในแง่ของวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้กับนักเรียนควบคู่ไปด้วย เช่น การแบ่งกลุ่มเพื่อให้เด็กได้รู้จักทำงานร่วมกัน มีความเคารพความคิดเห็นของคนอื่น มีเหตุผลในการโต้แย้ง มีสัมมาคารวะ และสัมมาวาจา คุณลักษณะดังกล่าวนี้เป็นคารวะธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม อันเป็นองค์ประกอบของวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย เพราะฉะนั้นในการเรียนการสอน ถ้าครูใช้กิจกรรมที่ให้นักเรียนปฏิบัติเป็นสื่อเพื่อฝึกฝนให้เกิดความรู้ตามเนื้อหาวิชาและฝึกให้เกิดนิสัยประชาธิปไตย นักเรียนก็จะได้รับทั้งความรู้ตามเนื้อหาวิชาและวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย จึงมีได้หมายถึง การแยกสอนเนื้อหาเกี่ยวกับประชาธิปไตยเพียงอย่างเดียว มีได้หมายถึง การให้เด็กเรียนแต่เรื่องประชาธิปไตยตลอดวัน แต่หมายถึงการให้ทุกเนื้อหาวิชา ใช้ทุกกลุ่มประสบการณ์ และใช้ทุกกิจกรรมที่ครูจัดให้นักเรียนเป็นสื่อ เป็นเวทีในการฝึกนักเรียนให้เกิดทั้งความรู้ตามเนื้อหาวิชาและเกิดวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ทั้งแผนภูมิ ดังนี้

นักเรียนและองค์ประกอบ
ต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อการเรียน

กระบวนการเรียน
การสอน

นอกจากจะวัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนให้ส่งเสริมประชาธิปไตยแล้ว กิจกรรมนอกห้องเรียนก็ควรเป็นกิจกรรมที่สร้างเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้นักเรียนด้วย ทั้งนี้จากคู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2527 : 58) ใ้ไว้วิเคราะห์การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในแง่บทบาทของบุคคลได้เป็น 2 ฝ่าย คือ บทบาทครู และบทบาทของนักเรียน ดังนี้

บทบาทของครู ครูจะต้องเตรียมการสอนโดยคำนึงถึง

1. จุดประสงค์การเรียนรู้ในแต่ละเรื่อง
2. เนื้อหาวิชาตามกลุ่มประสบการณ์
3. กิจกรรมการเรียนการสอน
4. การทำงานกลุ่มของนักเรียน
5. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ก่อนที่จะสอนทุกครั้ง ครูจะต้องเตรียมศึกษาเนื้อหาวิชาตามกลุ่มประสบการณ์ว่า ในแต่ละเนื้อหาที่จะสอนนั้นมีจุดประสงค์ในการเรียนรู้อย่างไร จะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างไร โดยครูจะต้องเป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ฝึกให้นักเรียนได้ปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา เพื่อแสวงหาความรู้และเพื่อฝึกทักษะต่าง ๆ โดยมีครูเป็นผู้คอยดูแลให้คำแนะนำช่วยเหลือให้นักเรียนดำเนินกิจกรรมไปจนประสบผลสำเร็จ และเป็นผู้ประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน

บทบาทของนักเรียน นักเรียนจะต้องแสดงออกในลักษณะของผู้ทำกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ โดยการวางแผน การปฏิบัติจริง และการฝึกการทำงานเป็นกลุ่ม

จากสภาพการศึกษาที่เน้นถึงการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษานั้น เนื่องจากโรงเรียนประถมศึกษา เป็นสถานทางสังคมที่เด็กส่วนใหญ่ได้มีโอกาสเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งนานประมาณ 6 ปี ตามพระราชบัญญัติการประถมศึกษา พุทธศักราช 2523 ที่กำหนดว่า ให้ผู้ปกครองเด็กที่มีอายุย่างเข้าปีที่แปด ส่งเด็กนั้นเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จนกว่าจะมีอายุย่างเข้าปีที่สิบห้า จะเห็นได้ว่าช่วงอายุที่เด็กเข้ามาอยู่ในโรงเรียน

ประถมศึกษาชั้นเริ่มตั้งแต่วัยเด็กจนถึงย่างเข้าสู่วัยรุ่น ซึ่งเป็นช่วงวัยที่เหมาะสมที่จะสร้างเสริมพฤติกรรมที่พึงประสงค์เป็นอย่างยิ่ง เพราะเด็กกำลังพัฒนาทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ถ้าโรงเรียนประถมศึกษาได้จัดกิจกรรมที่สร้างเสริมประชาธิปไตยอย่างจริงจังแล้ว ก็คาดได้ว่าเมื่อนักเรียนจบจากชั้นประถมศึกษาไปแล้ว จะสามารถมีชีวิตอยู่ในสังคมประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี และสามารถช่วยสร้างเสริมสังคมให้เป็นสังคมประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขได้อีกด้วย

จากแนวคิดทฤษฎีดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ สามารถนำมาเป็นแนวทางและเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาถึงการเมืองของสังคมไทยได้ว่า การที่วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยจะเป็นอย่างไรนั้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ทางการเมือง ซึ่งจะต้องมีขั้นตอนเป็นกระบวนการ เริ่มตั้งแต่ระยะเริ่มต้นในครอบครัวและต่อเนื่องมาในสถาบันต่าง ๆ ดังนั้น การที่เราจะหวังสร้างประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นระบอบการปกครองของคนไทยนั้น ก่อนอื่นเราจะต้องมีการปรับเปลี่ยนลักษณะบางประการของสังคมไทย ต่อจากนั้นประชาชนก็จะค่อย ๆ เรียนรู้การมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยไปเอง ซึ่งจะนำไปสู่การมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย อันจะมีผลต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก ซึ่งจากหลักฐานการวิจัยหลายฉบับได้ค้นพบว่า การศึกษาเป็นตัวแปรที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางการเมืองของทั้งเยาวชนและประชาชนทั่วไป แต่การจัดการศึกษาในที่นี้จะต้องเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยด้วย

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยนี้ มีผลการศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องหรือเป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญอยู่หลายเรื่อง ซึ่งสมควรนำมาเสนอไว้ในงานวิจัยเรื่องนี้ ดังนี้

ในปี พุทธศักราช 2511 หาญ อันวศ์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยของนักศึกษาผู้ใหญ่ระดับ 4 ในจังหวัดพระนคร ปีการศึกษา 2511" โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ พบว่า นักศึกษาส่วนมากมีความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยจากการเรียนในห้องเรียนทั้งในด้านการปกครองและการดำเนินชีวิตอย่างประชาธิปไตยมากพอสมควร

ในปีพุทธศักราช 2515 คณะอาจารย์ผู้ทำการวิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรค
ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย" เพื่อที่จะศึกษาถึงสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรค คือ
สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษาและสถาบันศาสนา มีอิทธิพลและมีบทบาทในการปลุกฝัง
ลักษณะนิสัยของบุคคลตั้งแต่เด็กจนกระทั่งโตเป็นผู้ใหญ่ มีลักษณะที่เป็นอุปสรรคต่อหลักการ
ปกครองที่ใช้อยู่ในประเทศไทยอย่างไรบ้าง การวิจัยนี้ก็คือการศึกษาคนทั่วๆ จากตำราต่าง ๆ
และการวิจัยจากสนาม โดยนำแบบสอบถามไปสอบถามประชากรในกลุ่มตัวอย่างตามภาคต่าง ๆ
ของประเทศไทย ภาคละสองจังหวัด จังหวัดละสองอำเภอ โดยการสุ่มตัวอย่างประชากร
จากประชาชน ครู นักเรียนและพระภิกษุ จำนวนประมาณ 4,000 คน ผลการวิจัยพบว่า
แม้ว่าประเทศไทยจะเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากรบอบราชาธิปไตยมาเป็นประชาธิปไตยเป็น
เวลา 40 กว่าปีแล้วก็ตาม ระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยก็ยังมีได้เป็นไปตามหลักการ
ของประชาธิปไตยที่แท้จริง ความล้มเหลวของการปกครองระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย
นั้น อาจเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ ที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1. สถาบันครอบครัวยังมีลักษณะโครงสร้าง แบบแผนของการถ่ายทอดค่านิยม
ทางวัฒนธรรมและการเมืองในลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการ เปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบ
ที่ต้องการ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองน้อยมาก ไม่ถึงขนาดที่จะเปลี่ยนทัศนคติ
ทางการเมืองของประชาชนให้มุ่งมาสู่ประชาชนและการรักษาผลประโยชน์ส่วนตัวร่วมกันของ
สังคมได้
2. สถาบันการศึกษามีการสอนและฝึกให้เด็กมีลักษณะ เป็นประชาธิปไตยมากกว่าสิ่งที่
ถ่ายทอดเป็นปกติวิสัยว่า "ประเทศไทยเป็นประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย" แม้
แต่หนังสือแบบเรียนก็มีข้อความที่จะอธิบายถึงความคิด ตลอดจนลักษณะหรือองค์ประกอบของ
ประชาธิปไตยอย่างจริงจังและชัดเจน แม้จะกล่าวว่า "แบบเรียนเป็นเครื่องมือประกอบการ
สอนของครูเท่านั้น สิ่งที่เกิดขึ้นจะได้อธิบายอย่างแท้จริงอยู่ที่วิธีสอนและวิธีการอบรม" แต่
จากการสัมภาษณ์พบว่า ครูมิได้ให้ความคิดเห็นหรืออธิบายลักษณะของ ระบอบประชาธิปไตย
ให้นักเรียนฟังอย่างชัดเจน นอกจากนั้นประชาชนชาวไทยที่ไม่รู้หนังสือหรือที่เคຍรู้ แต่ลืม
ไปจนกลายเป็นคนขาดความสามารถในการอ่านเขียนน้อยมีเป็นจำนวนมากกว่าร้อยละ 30 ของ
ประชากรทั่วประเทศ

3. สถาบันศาสนา อาจกล่าวได้ว่า โดยส่วนรวมแล้วไม่เป็นอุปสรรคขัดขวางวิถีทางการปกครองของไทย โดยเฉพาะพุทธศาสนาไม่เป็นอุปสรรคขัดขวางวิถีทางการปกครองของไทย แต่จะเข้าไปช่วยเหลือค้ำจุนและสนับสนุนให้ระบอบการปกครองของไทยเป็นไปอย่างราบรื่นมากกว่า

ในปีพุทธศักราช 2520 สุพิศรา คล้ายคุ้ม ไข้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูสังคมนศึกษาต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย" เพื่อจะศึกษาความคิดเห็นของครูสังคมนศึกษาที่แสดงถึงความสนใจในค่านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในทางการเมือง ในระบอบประชาธิปไตย ประชากรที่ใช้เป็นครูสังคมนศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร จำนวน 232 คน ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามที่สร้างขึ้นเองเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของครูสังคมนศึกษาต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองส่วนใหญ่เห็นด้วยในเกณฑ์ที่ว่า การปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจ และเป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะต้องมีการจำกัดการปฏิบัติของตนไว้ตามสมควร และการเลือกตั้งเป็นวิธีหนึ่งซึ่งแสดงถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่โดยส่วนรวมครูสังคมนศึกษาไม่สนับสนุนหรือคัดค้านต่อรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน และเห็นด้วยในเกณฑ์ที่ว่า การควบคุมบางประการของรัฐ สามารถแก้ไขได้ ดีกว่าจะให้เสรีภาพจนเกินขอบเขตและการเลือกตั้งที่ถูกควรเลือกพรรคการเมืองมากกว่าตัวบุคคล และยังพบอีกว่า ครูสังคมนศึกษาส่วนใหญ่สอนหรือแนะนำการใช้สิทธิเลือกตั้งแก่นักเรียนมาก แสดงความสนใจต่อรัฐธรรมนูญอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง และส่วนใหญ่ไม่เคยทำงานร่วมกับนักการเมือง

ในปีพุทธศักราช 2525 คาร์ตัน ศิริวิริยกุล ไข้ศึกษาถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในทัศนะของครูประจำชั้นและผู้ปกครองในกรุงเทพมหานคร โดยแบ่งคุณลักษณะที่จะศึกษาเป็น 6 ด้าน คือ ด้านการเรียน ด้านสุขภาพอนามัย ความปลอดภัย ด้านเศรษฐกิจ ด้านอุปนิสัยบุคลิกภาพ ด้านสมาชิกที่ดีของครอบครัวและด้านพลเมืองที่ดีของชาติ ผลการวิจัยพบว่า ครูประจำชั้นและผู้ปกครองมีความคิดเห็นตรงกัน ดังนี้

1. ด้านการเรียน คุณลักษณะที่สำคัญมาก ได้แก่ ชยัน ตั้งใจและมีความรับผิดชอบในการเล่าเรียน อยากรู้อยากเห็น และกล้าซักถามครูเมื่อไม่เข้าใจ

2. บ้านสุขภาพอนามัย ความปลอดภัย คุณลักษณะที่สำคัญมาก ใต้ถุน มีร่างกายแข็งแรง และมีสุขภาพจิตสมบูรณ์ รู้จักโทษของยาเสพติด รู้จักป้องกันและรักษาสุขภาพส่วนตนและส่วนรวม
3. บ้านเศรษฐกิจ รู้จักใช้ตลอดจนดูแลรักษาสิ่งของและทรัพย์สินสมบัติของตน
4. บ้านอุปนิสัยและบุคลิกภาพ ใต้ถุน มีคุณธรรม มีความรักใคร่สามัคคีต่อหมู่คณะ มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน มีความศรัทธายึดมั่นในศาสนา และใช้เป็นเครื่องกลมเกลียวจิตใจ
5. บ้านสมาชิกที่ดีของครอบครัว ใต้ถุน รักและใกล้ชิดสนิทสนมกับพ่อแม่ ญาติพี่น้อง ปกปักรักษาหรือพ่อแม่และญาติพี่น้อง เมื่อมีปัญหา
6. บ้านพลเมืองดีของชาติ ใต้ถุน เคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย ภูมิใจ รักและเทอดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และคุณลักษณะที่สำคัญปานกลาง ใต้ถุน สนใจติดตามข่าวคราวความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ของบ้านเมือง รักษาสาธารณสมบัติและพัฒนาบ้านเมืองให้สะอาด สวยงาม

ในการจัดการเรียนการสอนในสหรัฐอเมริกาเพื่อฝึกอบรมนักเรียนชั้นประถมศึกษาให้เป็นพลเมืองดีนั้น บรูซ (Bruce, 1952 : 36) ได้เสนอวิธีการให้เด็กเรียนรู้ความเป็นพลเมืองดีจากการปฏิบัติตนในแนวประชาธิปไตย โดยใช้กิจกรรมต่าง ๆ เข้าช่วย เช่น สโมสร โครงการ สภานักเรียน คณะกรรมการนักเรียนและสถานการณอื่น ๆ ที่ต้องการความสุภาพ การยอมรับนับถือและความร่วมมือกัน นักเรียนจะเรียนรู้บางสิ่งบางอย่างจากสิ่งเหล่านี้โดยการเรียนเพื่อที่จะยอมรับความรับผิดชอบและตระหนักว่า พลเมืองดีต้องการการยอมรับในหน้าที่และพันธะระหว่างกันและกัน การยอมรับนับถือผู้อื่น ความซาบซึ้งในบริการที่หน่วยงานทางสังคมจัดให้ การใช้กระบวนการกลุ่มและโครงการเกี่ยวกับชุมชน สิ่งเหล่านี้จะถูกนำมาพัฒนาทักษะประชาธิปไตยให้กับนักเรียน

ในปี ค.ศ. 1966 ไอรา เจ วินน์ (Ira Jay Winn 1966 : 60-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Case Study Reforms Movement in American Civic Education : Educational Implication of Political Apathy" โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างความเฉื่อยชา การขาดความสามารถ และขาด

ความสอคล้องทางการเมืองกับลักษณะขบวนการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองประสพความล้มเหลว โดยจะพิจารณาจากสภาพที่เป็นจริงทางสังคมรัฐศาสตร์ (Political Sociology) ทฤษฎี และการปฏิบัติเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวในการใช้ชีวิตศึกษาเฉพาะกรณีมาสอนวิชาหน้าที่พลเมือง ในสหรัฐอเมริกา การศึกษาวิจัยครั้งนี้เน้นเรื่องเกี่ยวกับลัทธิสภาพตามรัฐธรรมนูญ โดยใช้ แบบทดสอบ พบว่า นักเรียนยังมีความเข้าใจลัทธิตามรัฐธรรมนูญในระดับต่ำ แม้แต่ักเรียนที่ มุ่งเรียนด้านวิชาการ เพื่อไปศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยก็ยังไม่มีความเข้าใจผิด ๆ ในเรื่องนี้ การ สอนวิชาหน้าที่พลเมืองประสพความล้มเหลวในอันที่จะสร้างความเข้าใจถึงความหมายของคำว่า ประชาธิปไตยในแง่ของการนำไปปฏิบัติจริง ๆ นอกจากนี้ผลการวิจัยพบว่าความเฉื่อยชาและ การขาดความรู้ความสามารถในทางการเมืองมีสาเหตุใหญ่มาจากระบบการเรียนที่ไม่อาจเร้า และสร้างความต้องการที่จะเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในชีวิตจริง ผู้วิจัยได้เสนอว่า ผล เสียของการเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองเกิดขึ้นเพราะขาดการอภิปรายโต้แย้งเกี่ยวกับเรื่อง การเมืองที่กำลัง เป็นอยู่และความกคคินทางสังคมที่เน้นให้มี

ในปี คริสต์ศักราช 1972 เลน (Lane 1972 : 63) ได้ทำการวิจัยพบว่า พ่อแม่ อาจจะถ่ายทอดความเชื่อทางการเมืองให้ลูกได้ 3 วิธีใหญ่ ๆ คือ

1. พ่อสอนความรู้ ความเชื่อ ทศนคติ และค่านิยมทางการเมืองให้ลูกโดยตรง เช่น สอนว่าระบอบประชาธิปไตยคืออะไร ใครเคยเป็นผู้นำประเทศบ้าง นายกรัฐมนตรี คนปัจจุบันคือใคร
2. ลูกอาศัยอยู่กับพ่อแม่ เพราะฉะนั้นเขาจะมีสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกับพ่อแม่ ซึ่งมี โอกาสทำให้คนที่มีลักษณะนิสัยคล้าย ๆ พ่อแม่ สิ่งแวดล้อมอาจหมายถึง เชื้อชาติของกลุ่ม บุคคลที่เป็นเพื่อนบ้าน เช่น นิโกร ก็มักจะอยู่รวม ๆ กัน หรือฐานะของพ่อแม่ หมายความว่า เพื่อนบ้านก็ต้องมีฐานะคล้าย ๆ กัน เช่น คนรวย คนฐานะปานกลางหรือคนจน สิ่งแวดล้อมยัง รวมหมายถึง ชุมชนหรือที่ตั้งของชุมชน เช่น อยู่ในจังหวัดลำพูน ตอนเหนือของประเทศ ถ้า พ่อแม่อยู่ที่นั่นลูกก็จะเกิดที่นั่น และคงอยู่ที่นั่นอย่างน้อยระยะหนึ่ง
3. วิธีการที่พ่อวางตัวในสายตาของลูกหรือวิธีการที่พ่ออบรมลูก สร้างบุคลิกภาพ บางอย่างให้แก่ลูก ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของลูกโดยทางอ้อม อย่างเช่น บุคลิกภาพเผด็จการ เป็นต้น

ในสหรัฐอเมริกา เด็กที่มาจากครอบครัวที่พ่อแม่มีงานในพรรคโคเฟอรรคหนึ่งก็มีแนวโน้ม
ที่ว่า ลูกจะนิยมพรรคนั้นไปด้วย

ในปี คริสต์ศักราช 1973 โรเบิร์ต เอส ไฟรด์แมน (Robert S. Friedman)
ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Participation in Democracy : A Theory of Democracy
and Democratic Socialization" ศึกษาทฤษฎีใหม่ ๆ ของระบอบประชาธิปไตยและนำ
ผลไปใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งในการวิจัยเกี่ยวกับทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบ
ประชาธิปไตยนั้น ผู้วิจัยได้ทดลองในโรงเรียนในสวีเดน และผลจากการวิจัยพบว่า เด็กที่โต
กว่าจะได้รับการเรียนรู้ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ดีกว่า ฉะนั้น ทฤษฎีและการมีบทบาท
ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นสิ่งที่สั่งสอนได้ และจะได้ผลมากขึ้นถ้าทั้งที่บ้าน
และทางโรงเรียนจะช่วยกันสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสแสดงออกเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง
ในระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น

ในปีเดียวกัน ชาน (Shant 1973 : 1499) ได้ทำการศึกษาทัศนคติของนักเรียน
มัธยมศึกษาที่มีต่อการเป็นพลเมืองดี กลุ่มตัวอย่างประชากรประกอบด้วย นักเรียนในชั้นปีที่ 9
จนถึงปีที่ 12 จำนวน 1,031 คน จาก 3 โรงเรียนในเขตชานเมือง ครูจำนวน 175 คน
เครื่องมือในการเก็บข้อมูล คือ แบบสอบถามซึ่งประกอบด้วย ทัศนคติต่อมโนทัศน์ประชาธิปไตย
การเป็นพลเมืองดี ความสนใจทางด้านการเมือง ความเชื่อในหลักประชาธิปไตยและความคิด
ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ผลการวิจัยปรากฏว่า

1. นักเรียนไม่ว่าจะเป็นเพศใด ระดับชั้นใดหรือโรงเรียนใดจะมีทัศนคติต่อมโนทัศน์
ประชาธิปไตยเหมือนกัน
2. ความสนใจทางด้านการเมืองของนักเรียนที่ต่างเพศ ต่างระดับชั้น และต่าง
โรงเรียนกันจะเหมือนกัน
3. ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างชั้นของนักเรียน และทัศนคติที่มีต่อมโนทัศน์ทางด้าน
ประชาธิปไตยหรือความเชื่อในหลักของประชาธิปไตย
4. ความคิดของนักเรียนเกี่ยวกับการจัดดำเนินการของโรงเรียนไม่มีความสัมพันธ์
กับทัศนคติที่มีต่อกิจกรรมการเมืองหรือภาพพจน์การเป็นพลเมืองดี

ในปีคริสต์ศักราช 1975 เวย์น กอดเฟร แซนสเท็ค (Wayne Godfrey Sanstread 1975 : 814-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "A Study of the Political Attitudes of North Dakota High School Seniors." เพื่อศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติของนักเรียนระดับ 12 เพื่อจะวัดความสำเร็จในการรับรู้ทางการเมือง ความรู้เกี่ยวกับระบบกระบวนการทางการเมือง ปริมาณความพึงพอใจเกี่ยวกับหลักสูตรวิธีสอนวิชาหน้าที่พลเมืองและการปกครอง ตัวอย่างประชากร คือ โรงเรียนมัธยมศึกษาในระดับ 12 ที่สุ่มมา 63 แห่งจาก 1,750 แห่งทั้งหมดใน นอร์ทดาโกตา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นและการประเมินค่า ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีทัศนคติไปในทางประชดประชันและมีความขัดแย้งกับการเมืองของโลก นักเรียนในกลุ่มตัวอย่างประชากร โดยทั่วไปแสดงความไม่พึงพอใจเกี่ยวกับวิธีสอนและหลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมืองและการปกครอง และพบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมากระหว่างพื้นฐาน บุคลิกภาพของพ่อแม่และความสำเร็จในการเข้าใจทางการเมือง เพศของนักเรียน และกิจกรรมทางการเมืองของนักเรียน แต่ไม่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันระหว่างการตอบสนองของนักเรียนซึ่งมีความรู้ทางการเมืองกับการรับรู้ของแต่ละบุคคลในประสิทธิภาพทางการเมือง การขาดความเข้าใจขาดประสบการณ์ซึ่งทำให้ขาดความคิดวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการปกครอง ผู้วิจัยเห็นว่า จำเป็นต้องมีความเคลื่อนไหวเพื่อปรับปรุงการศึกษาเฉพาะกรณีในการสอนวิชาหน้าที่พลเมือง เนื่องมาจากสาเหตุดังนี้

1. ครูยังเข้าใจวิธีสอนการศึกษาเฉพาะกรณีไม่ถูกต้อง และใช้วิธีสอนไม่เหมาะสม
2. การเตรียมตัวครูยังไม่ดีพอ
3. การจัดการศึกษาเพิ่มเติมให้แก่ครูที่ไม่ประสบผลดีในการสอน
4. แบบเรียนและแหล่งวิชาการ เพื่อหาความรู้เพิ่มเติมยังบกพร่องอยู่
5. ครูหาสาระวางต่อการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา และใช้ความพยายามในทาง

ที่ผิด

ในปี คริสต์ศักราช 1976 ลี เอช อีชแมน (Lee H. Ehman 1976 : 7) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "An Analysis of the Effects of Qualitative and Quantitative Educational Variables Upon The Political Socialization of High School Students" การดำเนินงานวิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างประชากรจากนักเรียน

ในโรงเรียนมัธยมในโรงเรียน ที่รอยค ผลการวิจัยพบว่า เด็กที่เรียนในชั้นเรียนที่มีโอกาส แสดงความคิดเห็นจะมีลักษณะรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมืองหรือความรู้ทางการเมือง ตลอดจน ความร่วมมือทางการเมืองน้อยกว่าเด็กที่เรียนในชั้นเรียนที่มีโอกาสแสดงความคิดเห็น อภิปราย ในบทเรียน กล่าวถึงเด็กที่ไม่มีโอกาสเรียนกับครูที่ใช้การสอนแบบ Critical Inquiry นักเรียนจะไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นถกเถียงปัญหาร่วมกับครูหรือเพื่อน ๆ ไม่ได้แสวงหา ความรู้จากแหล่งต่าง ๆ เด็กก็จะไม่มีลักษณะของพลเมืองที่ดีสมบูรณ์

จากแนวความคิดทางทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว สามารถที่จะนำมา เป็นแนวทางในการศึกษาเรื่อง การส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยในนักเรียน ของครูใน โรงเรียนประถมศึกษาได้เป็นอย่างดี เพราะสามารถนำมาเป็นข้อมูลที่เป็นแนวทางที่จะทำให้ การวิเคราะห์เป็นไปได้อย่างตรงตามวัตถุประสงค์ยิ่งขึ้น อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในแง่ของการ พัฒนาประชาธิปไตยในค่านิยมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นหลักการประชาธิปไตยที่สำคัญที่สุด ที่ควรจะต้องปลูกฝังให้กับเด็กนักเรียนในระดับประถมศึกษา